

Rivista Italiana di Studi Catalani

La *Rivista Italiana di Studi Catalani*, pubblicata con periodicità annuale in formato cartaceo, è la prima e unica rivista scientifica italiana di catalanistica finalizzata allo studio e alla riflessione critica sulla cultura catalana in ogni sua manifestazione, nel segno della più ampia interdisciplinarietà. Patrocinata dall’AISC, di cui accoglie l’espressione culturale, è aperta alla comunità scientifica e accademica internazionale e si propone come strumento di diffusione della ricerca individuale e di gruppo, nazionale ed estera, d’incoraggiamento del confronto a livello sovranazionale su temi di ricerca nell’ambito della catalanistica, a partire dalla tradizione epistemologica consolidata per favorire l’avanzamento dei metodi d’indagine e delle conoscenze e per promuovere il rinnovamento della ricerca nel settore attraverso il dialogo costante con altre aree disciplinari. Accoglie contributi scientifici originali e inediti a tema libero (articoli, note, recensioni) e proposte per la sezione monografica di carattere filologico, letterario, linguistico, artistico, storico e culturale in senso lato, con estensione temporale dalle origini alla contemporaneità.

Indicizzazione nei database internazionali:

ANVUR (Classe A), ERIH+, Latindex, CARHUS Plus, NSD - Norwegian Register for Scientific Journals, Series and Publishers, MLA International Bibliography, MIAR - Matriu d’Informació per a l’Anàlisi de Revistes.

Menció de la Delegació del Govern de la Generalitat de Catalunya a Itàlia 2015.

Direzione scientifica

Patrizio Rigobon (Università “Ca’ Foscari” di Venezia e Secció Històrico-Arqueològica dell’Institut d’Estudis Catalans), Maria Teresa Cabré (Presidente della Secció Filològica dell’Institut d’Estudis Catalans), Claudio Venza (Università degli Studi di Trieste).

International Advisory Board

Lola Badía (Universitat de Barcelona), Enric Bou (Università “Ca’ Foscari” di Venezia), Kálmán Faluba (“Eötvös Loránd” Tudományegyetem, Budapest), Maria Grossmann (Università degli Studi dell’Aquila), Jaume Martí Olivella (University of New Hampshire, Durham, NH), Joan Ramon Resina (Stanford University, Stanford, CA), Roser Salicrú i Lluch (Institució Milà i Fontanals, C.S.I.C. e Secció Històrico-Arqueològica dell’Institut d’Estudis Catalans), Tilbert Dídac Stegmann (Goethe-Universität, Frankfurt am Main), Giuseppe Tavani † (Professore emerito, Università di Roma La Sapienza).

Direzione editoriale

Veronica Orazi (Università degli Studi di Torino e Secció Històrico-Arqueològica dell’Institut d’Estudis Catalans).

Redazione

Gabriella Gavagnin (Universitat de Barcelona), Barbara Greco (Università degli Studi di Torino), Elena Pistolesi (Università per Stranieri di Perugia), Úrsula Vacalebri Lloret (Università degli Studi di Torino e Universitat d’Alacant).

Università degli Studi di Torino

Dip.to di Lingue e Letterature Straniere e Culture Moderne

via Verdi, fronte n. 41 – I-10124 Torino

veronica.orazi@unito.it

<https://www.ediorso.it/riscat/index.html>

Pubblicazione periodica annuale registrata presso il Tribunale di Alessandria al n. 32/2015 (4 maggio 2015) ISSN 2279-8781 ANCE 206402

Direttore Responsabile: Lorenzo Massobrio

Rivista Italiana di Studi Catalani

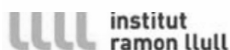
10 (2020)

Edizioni dell'Orso
Alessandria

Volume edito a cura di V. Orazi

pubblicato con contributo di fondi:

Dipartimento di LLSCM
Università di Torino

Università
Ca' Foscari
Venezia

Dipartimento di Studi Linguistici
e Culturali Comparati

La Rivista Italiana di Studi Catalani è patrocinata da:

UNIVERSITÀ DEGLI STUDI DI TORINO

Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura
Direcció General de Política Lingüística

Generalitat de Catalunya
Govern della Catalogna
Delegazione in Italia

© 2020

Copyright by Edizioni dell'Orso s.r.l.

via Rattazzi 47 – I-15121 Alessandria

tel. +39 0131 252349 fax +39 0131 257567

e-mail: info@ediorso.it

<http://www.ediorso.it>

Realizzazione editoriale e informatica: ARUN MALTESE (bibliotecnica.bear@gmail.com)

Grafica della copertina: PAOLO FERRERO (paolo.ferrero@nethouse.it)

È vietata la riproduzione, anche parziale, non autorizzata, con qualsiasi mezzo effettuata, compresa la fotocopia, anche a uso interno e didattico. L'illecito sarà penalmente perseguibile a norma dell'art. 171 della Legge n. 633 del 22.04.1941

ISSN 2279-8781

ANCE 206402

ISBN 978-88-3613-071-9

Indice

VICENT MARTINES

Faïdits i la seua lluita segons la “Cançó de la croada contra els albigesos”. Mimesi literària, resistència i ‘realpolitik’ 1

ADRIÀ MARTÍ-BADIA

La recepció dels postulats de la filologia romànica internacional sobre la llengua catalana en el conjunt de la catalanofonia (1854-1906) 29

ANNA CIOTTA

Verso il dipinto “Spiaggia di Portici” di Mariano Fortuny y Marsal: gli studi preparatori del MNAC di Barcellona e del Meadows Museum, SMU, di Dallas 65

SEZIONE MONOGRAFICA

Esriptures hipertextuals (1900-1936)

CARME GREGORI SOLDEVILA

Cinema i literatura: “Un film (3000 metres), de Víctor Català 113

ÀNGEL CANO MATEU

El mite de Jesús Infant: dues reescriptures literàries de Jacint Verdaguer i Josep Carner 131

JORDI MALÉ

Ressons bíblics en l’obra de Carles Riba. Quatre versicles 155

GONÇAL LÓPEZ-PAMPLÓ

El moment editorial d’Irene Polo. Una proposta per a l’estudi de les relacions transtextuals en “La fascinació del periodisme” 173

LLUÍS QUINTANA TRIAS

Josep Pla: una reescriptura incessant 189

NOTE

PAULA MARQUÉS HERNÁNDEZ

- Sobre la vacuïtat i la innocuïtat de la societat contemporània.*
Una nota al voltant de la prosa d'Empar Moliner 205

ATTUALITÀ

PATRIZIO RIGOBON

- Versi preziosi: cinque recenti poesie di Antoni Canu* 217

- Tavola rotonda *La Catalogna, l'Europa, la democrazia* 227

RECENSIONI

T.S. Harrington, *A Citizen's Democracy in Authoritarian Times: An America View on the Catalan Drive for Independence*, València, PUV, 2019, 290 pp. (I. Lo Giudice), pp. 259-264; *Catalonia, Iberia and Europe*, a cura di D. Duarte e G. Vale, Roma, Aracne, 2019, 364 pp. (P. Rigobon), pp. 265-269; J.C. Moreno Cabrera, *L'imperi de la llengua comuna. Guia de l'imperialisme lingüístic espanyol*, Argentona, Voliana Edicions, 2018⁴, 228 pp. e J.C. Moreno Cabrera, *Determinació nacional. Catalunya davant l'ofensiva espanyolista (2009-2018)*, Argentona, Voliana Edicions, 2019, 196 pp. (X. Ferré Trill), pp. 270-274; *La vida marítima a la Mediterrània medieval*, a cura de L. Badia, Ll. Cifuentes i R. Salicrú i Lluch, Barcelona, PAM, 2019, 396 pp. (V. Orazi), pp. 275-279; *Tripulacions i vaixells a la Mediterrània medieval*, a cura de R. Salicrú i Lluch, Barcelona, PAM, 2019, 426 pp. (V. Orazi), pp. 280-284; *Curial e Güelfa*, edició crítica de R. Aramon i Serra, text revisat per J. Santanach, A.-J. Soberanas i J. Torró, estudi i notes de L. Badia i J. Torró, Barcelona, Editorial Barcino, 2018, 451 pp. e *Curial e Güelfa*, versió de Ll.-A. Baulenas, Barcelona, Editorial Barcino, 2018, 3 voll., 141 + 216 + 179 pp. (K. Faluba), pp. 285-292; Ausiàs March, *Un male strano. Poesie d'amore*, a cura di C. Nadal Pasqual e P. Cataldi, Torino, Einaudi, 2020, LII + 180 pp. (P. Rigobon), pp. 293-297; Joan Pujol, *Els poemes de Lepant*, a cura de E. Miralles i P. Valsalobre, Barcelona, Editorial Barcino, Biblioteca Barcino 12, 2019, 192 pp. (O. Maymó Gatell), pp. 298-303; Margarita Xirgu, *En primera persona. Entrevistes i declaracions públiques*, a cura d'A. Ayats i F. Foguet, Barce-

lona, Departament de Cultura de la Generalitat, 2020, 473 pp. (R. Aran Vilà), pp. 304-311; *Gaziel i Josep Pla: Estimat amic. Epistolari 1941-1964 i textos complementaris*, a cura de M. Llanas, Barcelona, Edicions Destino, 2018, 265 pp. (X. Ferré Trill), pp. 312-315; Mercè Rodoreda, *Teatre*, a cura de E. Gallén i G. Guerra, Barcelona, IEC - Fundació Mercè Rodoreda, 2019, 342 pp. (V. Orazi), pp. 316-318; Enric Valor, *Four Valencian Fairy Tales*, translated by P. Scott Derrick and M.-Ll. Gea-Valor, introduction by J. Martines Llinares, Santa Barbara (CA), Publications of eHumanista, 2020, 66 pp. (V. Vidal), pp. 319-321; Alda Merini, *Balades no pagades*, trad. di N. Albert, Calonge (Mallorca), Ossos de Sol 48, 2019, 232 pp. (P.J. Martorell), pp. 322-323; August Bover, *Cloc!*, Tarragona, Arola Editors, 2014, 107 pp., *Beabà*, Tarragona, Arola Editors, 2014, 127 pp., *Tornaveu*, Tarragona, Arola Editors, 2018, 78 pp. (V. Orazi), pp. 324-327; Gemma Gorga, *Instruments òptics, Strumenti ottici*, trad. di G. Vincenzi, Roma, Edizioni Ensemble, 2019, 105 pp. (F. Esposito), pp. 328-334; Maria Grazia Calandrone, *Sèrie fòssil*, trad. di N. Albert, Ibiza, Edicions Aïllades - Ibiza Editions, 2019, 162 pp. (G. Gavagnin), pp. 335-338; Sebastià Portell, *Ariel i els cossos*, Barcelona, Editorial Empúries, 2019, 263 pp. (E. Simeoni), pp. 339-341; Eva Baltasar, *Boulde*, Barcelona, El Club Editor, 2020, 160 pp. (P. Marqués Hernández), pp. 342-343; Manuel Molins, *Teatre complet 1*, Introduccions de F. Foguet, S. Škrabec, M. Molins, València, Institució Alfons el Magnànim - Centre Valencià d'Estudis i Investigació, 2019, 1287 pp. (P. Rigobon), pp. 344-348; *Dramatúrgies contemporànies per a la igualtat*, a cura de I. Marcillas i B. Sansano, València, PUV, 2019, 534 pp. (M. Moreno), pp. 349-352; Jaume Lloret i Esquerdo, *Els titelles al País Valencià*, Alacant, PUA, 2019, 415 pp. (V. Orazi), pp. 353-355.

Paula MARQUÉS HERNÁNDEZ

Università “Ca’ Foscari” di Venezia
paula.marquesher@unive.it

*Sobre la vacuïtat i la innocuïtat de la societat contemporània.
Una nota al voltant de la prosa d’Empar Moliner*

Resum

L’objectiu d’aquestes pàgines és analitzar la configuració dels mecanismes irònics en la narrativa d’Empar Moliner, tot centrant-nos en l’esfera de la producció contística, amb el recull *T’estimo si he begut* (2004), exemple que ens mostra l’absurd de certs clixés i tòpics de la societat mediàtica actual. Així doncs, aprofitarem l’ocasió per reflexionar sobre la ironia com a recurs literari i sobre les seues diferències amb l’humor, amb referències a la sàtira i a la paròdia, insistint en la importància de l’art de la provocació (o de la provocació de l’art), sobretot en aquest món postmodern i líquid, i en la voluntat d’introduir un canvi moral en aquesta societat, però amb formes i discursos plens i no pas innocus i vacus. El que fa Moliner és reproduir amb un català actual i vivíssim, una crítica caricaturesca trepidant sobre la nostra societat que avui no pot evitar no ser transmesa a través de la televisió i de la virtualitat i que està predestinada a ser representada a través de la publicitat i de la moda. D’aquesta manera, se’ns crida a reflexionar sobre la productivitat (i la moda?) d’alguns discursos que es posen l’etiqueta feminista i sobre allò que és normal i allò que es queda a fora de les nostres percepcions culturals i identitàries. Paraules clau: Empar Moliner, Ironia, Món líquid, Postmodernitat, Vicis.

Abstract

The purpose of these pages is to analyze the configuration of the ironic mechanisms in the narrative of Empar Moliner, focusing on the field of short stories production, as *T’estimo si he begut* (2004), an example that shows us the absurdity of certain clichés of today’s media society. So, this is an opportunity to think about the irony as a literary resource and its differences with humor, with references to satire and parody, emphasizing the importance of the art of provocation (or provocation of art), especially in this postmodern and liquid world, and in the desire to introduce a moral change in this society, but with full forms and full discourses. Moliner reproduces a fast-paced cartoonish critique of our society with a lively and current Catalan. In this way, we would reflect on the productivity (and fashion?) of some discourses that place the feminist tag and then we can think about what is normal and what is outside of our cultural and identity perceptions.

Keywords: Empar Moliner, Irony, Liquid Modern World, Postmodernity, Vices.

1. Dinàmiques (més o menys) vicioses de la societat actual

La postmodernitat ha estat la nostra droga i ara ens trobem en un estat d'embriaguesa causat per totes les il·lusions de l'època i totes les promeses de llibertat, reforçades (o exterminades) pel principal discurs revolucionari del *post-tot*. No parlarem ara de tots els *post...* L'era postindustrial ens ha portat les sofisticades *hi-tech* que ens han obert les portes de l'era virtual, habitada per una societat positiva¹ que no accepta cap tipus de sofriment i que, a més a més, no recorda com afrontar el dolor i ni com donar-li'n forma. Ens injectem perennement serotonina a les venes: s'ha positivitzat qualsevol tipus de reacció afectiva, i el sentiment de l'amor, un cop exposat i publicitat, l'hem convertit «en un arreglo de sentimientos agradables y de excitaciones sin complejidad ni consecuencias»²: fet i fet, l'hem domesticat com una fórmula més de consum i confort. L'hem venut a l'espectacularització que avui en dia ens inunda, tal com hem fet amb el Subjecte: l'hem convertit en objecte del mercat global dels cossos i de les imatges mediàtiques i n'hem diluït la privacitat llançant-lo cap a l'esfera pública. Pensem, si no, en quantes creuetes i firmes fem per cada aplicació que ens descarreguem o per cada web que consumim: no fem res més que concedir a Google l'ús de la nostra privacitat sense cap limitació.

El dilema shakespearà del «ser o no ser» s'ha convertit en un efímer «publique o no publique» o, acadèmicament, «publish or perish», que ve a ser el mateix, perquè «las cosas convertidas ahora en mercancía [és a dir, els nostres cossos, la nostra privacitat, la nostra intimitat], han de exponerse para ser»³. Ha desaparegut el valor cultural i els *likes* s'han convertit en un element anestèsic que alimenta el nostre narcisisme generant-nos una distracció virtual que ens proporciona una sensació de confort mostrant-nos només aquelles seccions del món que ens agraden, i desintegrant-ne així l'esfera pública i, com a conseqüència, la consciència crítica. De passada, assenyalem com a exemple que, en l'àmbit del teatre català, el jove dramaturg Roc Esquius ens proposa una reflexió sobre el poder de les xarxes socials en les nostres vides amb l'obra *Likes*, escenificada per la Companyia Dara i estrenada el gener d'aquest any a la Sala barcelonina Versus, a Glòries.

¹ B. HAN, *La sociedad de la transparencia*, Barcelona, Herder Editorial, 2013.

² B. HAN, *La sociedad de la transparencia*, cit., pp. 18-19.

³ B. HAN, *La sociedad de la transparencia*, cit., pp. 25-26

Ens falta distància entre nosaltres mateixos si és que volem evitar una tercera onada individualista⁴ que dissemini del tot allò social a favor d'allò íntim, on l'hedonisme i el psicologisme s'imposin a les formes d'acció col·lectives. L'individualisme «total» que posseeix el món actual no ajuda a combatre les dinàmiques (més o menys) vicioses que està arrossegant la societat, sinó que, més aviat, contribueix en el procés de distracció, allunyant l'individu del món real i abandonant-lo en la bombolla íntima del món virtual, mostrant-li només coses boniques i recordant-li la bellesa que desprèn, pornogràficament (és a dir, buidada de valors), la imatge del seu cos⁵.

Si els subjectes han passat pel procediment de buidatge i s'han convertit en meres mercaderies és més fàcil que puguin ser manipulats pel projecte panòptic de motivació biopolítica⁶, si entenem les xarxes socials com les noves presons, o la (psico)farmacologia com una cel·la. Vivim constantment empresonats en uns esquemes de comportaments que s'obstinen a marcar la diferència entre normalitat i a-normalitat i en lloc d'ensenyar-nos a acceptar i comprendre la realitat líquida i inestable en què vivim, se'ns obliga a consumir teràpies de parella o a assistir a tractaments psicoanalítics.

És clar, tot aquest control, en realitat, no hauria de ser necessari i, malauradament, i autodestructivament ha estat creat a través d'una dinàmica de desconfiança i sospita que ha fracturat qualsevol tipus de certesa vàlida, com la idea de família, la idea binària d'home i de dona, o la mateixa idea de sexualitat, legitimades per la tradicional institució del matrimoni.

⁴ G. LIPOVETSKY, *La era del vaci: Ensayos sobre el individualismo contemporáneo*, Barcelona, Anagrama, 1994. Lipovetsky es refereix al narcisisme com un element de pas de l'individualisme «limitat» a l'individualisme «total» esdevingut en una espècie de segona revolució individualista, «centrada en la realització emocional de uno mismo, ávida de juventud, de deporte, de ritmo, menos atada a triunfar en la vida que a realizarse continuamente en la esfera íntima» (p. 12).

⁵ B. HAN, *La sociedad de la transparencia*, cit. i B. PRECIADO, *La era farmacopornográfica*, dins *Testo yonqui*, Madrid, Espasa Calpe, 2008, pp. 25-34.

⁶ J. BENTHAM, *Panopticon*: és una presó ideal projectada el 1791 amb l'única intenció de permetre a un únic vigilant observar (opticon) tots (pan) els subjectes d'una institució penitenciària sense permetre que entenguin si són o no controlats en aquell moment. La idea de panòptic pren una gran ressonància posteriorment com a metàfora d'un poder invisible. S'hi van inspirar en aquesta idea pensadors i filòsofs com Michel Foucault, Noam Chomsky, Zygmunt Bauman i l'escriptor britànic George Orwell a la novel·la 1984.

Les runes d'aquestes fractures no deixen més que individus cansats i derrotats que fan les coses per rutina, perquè ho veuen a la televisió o perquè se'ls apareix en forma d'spam al núvol virtual. Tot es fa per efecte espill, per moda: el que abans eren els viatges organitzats que ara s'han convertit en els viatges *low-cost*, el *fast food* o la seua contraposició, l'*slow food*, prendre aspirines quan et fa mal de cap... o no, millor prendre unes herbetes que t'ha aconsellat l'homeòpata, anar a teràpia de parella per arribar a acomplir el somni de ser com la família de l'anunci del Caldo Gallina Blanca, o la moda benintencionada de celebrar commemoracions mundials cada dia, de l'Alzheimer, del xiquet, dels morts, del poble somali, del Poble Gitano, de la Infermeria, de la Dona, de les Mares i dels Pares, de la Lactància Materna⁷, de la visibilitat lèsbica, de l'Orgull Lèsbic, Gai, Transsexual, Bisexual, Intersexual, Queer.

Els vicis són uns dels altres elements que ajuden a mantenir l'estatu quo de la societat. Més enllà dels pecats capitals, Umberto Galimberti⁸ ens actualitza i fa tot un catàleg de les manies contemporànies, on hi inclou el consumisme, el conformisme, la «sessomania», la sociopatia, el culte al buit i la negació de l'altre com a resposta de l'enveja, la supèrbia i l'esnobisme, entre d'altres que, de fet, són els principals causants de l'acceleració de tota una sèrie de patologies (mentals) que tenen relació amb l'ànsia, l'ansietat, la compulsivitat, la neurosi, el cinisme, la hipocresia, la psicosi, l'esquizofrènia, la paranoia. Totes aquestes afliccions, en realitat, són reveladores d'una por col·lectiva a l'abisme, al buit i demostren el predomini d'un «pensament feble»⁹ que s'ha despertat desposseït del seu gran pilar, una única veritat a la qual aferrar-se. Ja no existeix cap possibilitat d'afirmar o arribar a una veritat estable o definitiva. Mort el «pensament fort» que havia predominat a finals del XIX i durant la primera gran part del XX, ens toca assumir una forma de pensament que s'adeqüi a la mutació incessant de les condicions de la realitat. Tot açò, traduït en una crisi de civilització, Marina Garcés¹⁰ ho condueix cap a una «condició pòstuma»: la postmodernitat ocupa, així, la fórmula del després del després (modernitat) i l'estat actual esdevé el

⁷ E. MOLINER, *Els beneficis de la lactància materna*, dins *T'estimo si he begut*, Barcelona, Quaderns Crema, 2004, pp. 161-176.

⁸ U. GALIMBERTI, *I vizi capitali e i nuovi vizi*, Milano, Feltrinelli, 2003.

⁹ «Pensiero debole», en italià, es llegeix en contraposició a una espècie de «pensiero forte», característic del 1800-1900 i representat per la dialèctica (Hegel), el maxisme, la fenomenologia (Heidegger), la psicoanàlisi (Freud) i l'estructuralisme.

¹⁰ M. GARCÉS, *Nova il·lustració radical*, Barcelona, Anagrama, 2017.

«després sense després», on s'esgoten totes les projeccions de futur i imperen discursos com el del fanatisme, catastrofistes, de terrorisme... és la immensa magnitud de la tragèdia que reflecteix Monzó a l'obra homònima, la condició tràgica de la humanitat, que habita una vida predestinada a la mort o l'angoixa i la desgràcia que s'apodera dels éssers humans confrontats amb les pròpies incerteses i l'estupidesa.

Una altra font precursora de vicis és l'excés de temps lliure, que omplim tòxicament perquè la cultura de l'espectacle i de la imatge ens dona tants estímuls i tantes possibilitats que les automatitzem: les drogues, l'alcohol, la televisió, les xarxes socials ens controlen i portats a un ús quotidià fan que el nostre temps d'oci superficial es converteixi en tedi. És així, doncs, quan la societat líquida es frustra i hi pren consciència de la vacuïtat de l'existència sense res sòlid a què arrapar-se, perquè l'única certesa és la virtualitat. El nostre terror contemporani té un nom: incertesa, «la incapacitat de comprendre el que succeeix i el fet de no saber *com continuar*»¹¹.

Com a resposta a aquesta crisi de valors, ens queden dues opcions: condemnar-nos o salvar-nos. Aquest actual «després sense després» se'ns presenta com una derrota la qual, com apunta Garcés, cal combatre, ja no a través de la sedació que proporciona el simulacre baudrillardia¹² de continuar endavant sigui com sigui com si tot estigués en les mateixes condicions de sempre, sinó a través d'una espècie de «nova il·lustració» que es vol radical per la urgència que reclama el nostre temps «per lluitar contra les credulitats [...] i el temor i l'oportunisme que les alimenten»¹³.

2. Complicitats iròniques: Empar Moliner en perspectiva

Els contes d'Empar Moliner, ara ens centrarem en els del recull *T'estimo si he begut*, són essencialment retrats d'aquestes persones derrotades, beneïtes i ingènues, que l'única solució que troben a la crisi de valors, si és que se la plantegen, és la resignació. Molt sovint aquestes derrotes són dures; evidentment, la vida real pot ser molt crua de vegades, i aquí és quan entra en joc la ironia narrativa que té per objectiu atenuar aquesta caiguda.

En aquesta anàlisi hem individuat un fil conductor comú a tots els contes, que no són les trames en si (per tant queda descartada una macroestructura),

¹¹ Z. BAUMAN, *La societat dell'incertezza*, Bologna, Il Mulino, 2018 [1999], p. 101.

¹² J. BAUDRILLARD, *La transparencia del mal*, Barcelona, Anagrama, 1991.

¹³ M. GARCÉS, *Nova il·lustració radical*, cit., p. 1.

sinó l'estat en trànsit que comparteixen totes les persones retractades, dominades per modes i discursos que provenen d'elements externs i que alhora els converteixen en ingenus, en beneïts, desproveint-los de qualsevol capacitat mínima de consciència crítica. Aquest factor comú que hem detectat en totes les narracions l'hem vist representat en diverses situacions quotidianes vicioses portades al límit i l'hem dividit en quatre tòpics. El més recurrent és el de la vida de parella, viscuda des de diverses perspectives, des de la vida matrimonial fins la vida de convivents; en segon lloc trobem, més o menys en la mateixa línia, la idealització dels amors platònics; els segueix una sàtira sobre el món literari elitista i, per últim, hi ha el món de les accions i dels moviments socials i l'individualisme que en realitat desprenen.

El que pretenem en aquesta primera anàlisi és donar constància del distanciament irònic com un estil, com una dimensió essencial de l'univers ficcional de l'autora.

A través d'elements irònics, Moliner juga amb la realitat i el llenguatge, subvertint-los, per a fer pensar els lectors, per a fer que es qüestionen sobre el que es narra. Experimenta i juga, malda alhora per desvincular el lector del seu paper passiu i aconseguir-ne la complicitat. Així doncs, l'objecte de la ironia són les dinàmiques vicioses, els clixés, a què es troba abocada la societat actual.

Abans de començar l'anàlisi d'aquests elements i de la seva presència dins l'obra de Moliner, m'agradaria fer un petit aclariment: no hem de confondre *ironia* amb *humorisme*, etiquetes que sovint es fan servir fins el desgast, emprades com a sinònims erròniament. L'espai de confluència entre humor i ironia és notable. De fet, Carme Gregori¹⁴ invita, «amb claredat conceptual i rigor metodològic» a destriar la ironia del territori de la comicitat, ja que en els mecanismes irònics hi domina un caràcter reflexiu, contraposat a la funció principal de divertiment que demana l'humor. I l'ironòleg belga Schoentjes¹⁵ relaciona el riure amb l'humor i, per tant, amb l'esfera afectiva, perquè diu que la ironia, al contrari, pertany a l'àmbit dels fenòmens intel·lectuals, i com a conseqüència, té uns mecanismes de funcionament racionals.

L'humor consola, la ironia, no, perquè viu de la tensió que es produeix entre l'enunciat i l'enunciació i del distanciament transgressor que els relaciona. Comparteixen, però, de vegades, el plaer, és a dir, la sensació de

¹⁴ C. GREGORI SOLDEVILA, *Els fonaments de la ironia caldersiana: "La Glòria del doctor Larén"*, dins «Caplletra», LX, 2016, pp. 163-182, en la p. 165.

¹⁵ P. SCHOENTJES, *Poétique de l'ironie*, París, Seuil, 2001, pp. 222-223.

joia. Així doncs és quan Umberto Eco¹⁶, referint-se al procés d'escriptura de *Il nome de la rosa*, es demana si pot existir una novel·la (o una obra de ficció, com ho són també per exemple els contes) no consolatòria, suficientment problemàtica, però que agradi. És a dir, si pot existir una novel·la on la ironia sigui un dels pilars, que apel·li a l'esfera intel·lectual, però que, al mateix temps, produeixi satisfacció.

No ens hi enredarem gaire, però Eco entén la ironia com un joc metalin-güístic, com una enunciació al quadrat que posseeix una sèrie de qualitats (de vegades traduïdes en riscos). La ironia és un joc que «chi non capisce [...] non può che rifiutarlo», o, encara més, hi cap la possibilitat de «non capire il gioco e prendere le cose sul serio». I aquí assumeix més rellevància el rol del lector que, en els contes de Moliner, es vol actiu, amb ganes d'introduir-se en el joc intel·lectual, eliminant qualsevol «falsa innocenza». Aquest lector sap que la lectura lineal no és suficient i és conscient que hi ha un llenguatge explícit que només es pot desxifrar si es coneixen els codis culturals que el constitueixen. En fi, que és «l'ambigüïtat expressiva pròpia de la ironia [allò que] exigeix la complicitat del lector, la seua participació activa, complementària, en la construcció del sentit del text»¹⁷, per tal de «recomponer a su manera, siempre más allá de la lectura de la obra, un determinado juicio de valor (que, por supuesto, nadie hallará en el texto de modo literal)»¹⁸.

La ironia pot manifestar-se en el text sota diferents formes i aparences. En les ficcions de Moliner es presenta sota múltiples formes que ajuden a dibuixar un univers tan particular com interessant. La lítote és un recurs d'ús recurrent, amb caràcter de tret distintiu que podem rastrejar ja des del mateix títol del recull. «T'estimo si he begut» és una construcció que xoca en les expectatives que tenim del món i ens obliga a fer una lectura alternativa, ja que nosaltres sabem que «estimar» és un sentiment, una reacció afectiva, i que no depèn de la quantitat (o de la condició) d'alcohol ingerida. El condicional de l'expressió, doncs, no és un condicional de l'enunciat sinó de l'enunciació. Ens trobem davant d'una lítote particular de natura bipolar, en tant que l'enunciat, formulat a través d'una afirmació exasperada, amaga,

¹⁶ U. Eco, *Postille a "Il nome della rosa"*, dins «Alfabeta», XLIX, 1983, pp. 19-22. Eco diu, literalment: «si poteva avere un romanzo non consolatorio, abbastanza problematico e tuttavia piacevole?» (p. 20).

¹⁷ C. GREGORI SOLDEVILA – R. X. ROSSELLÓ, *Usos de la ironia en la literatura catalana contemporània*, dins «Caplletra», XLI, 2006, pp. 79-81, en la p. 80.

¹⁸ P. BALLART, *Eironèia. La figuración irónica en el discurso literario moderno*, Barcelona, Quaderns Crema, 1994, p. 415.

freudianament, una negació. Així doncs, la frase principal «t'estimo» no és sinó una negació intrínseca. En les meues paraules, és un «no és que no t'estimo... és que de fet, t'odio, però si bec me n'oblido, i si estic amb tu és perquè ets un sòmimes». Ens trobem davant una lítote que actua alhora com un eufemisme, és a dir, que pretén atenuar una expressió tan crua i directa com seria «t'odio». I si anem encara més enllà, notarem que aquesta expressió en estil directe ha estat presa de la veu del personatge femení d'un dels contes del recull, més en concret, de «La importància de la higiene bucodental», on el protagonista ingenu està divagant sobre com d'ideal seria la convivència amb la seua parella mentre la veu narrativa resumeix el psicorelat: «si ella l'hagués avisat de la seva arribada [a casa d'ell], ell hauria comprat espelmes i xampany. (Ella només li diu que l'estima si ha begut.) Però potser és més bonic així»¹⁹. Tot això en lloc de saber, o, és més, combatre, afrontar la realitat que es relaciona segurament amb la indiferència de la seua parella.

Les exageracions són, també, una gran font irònica. Concretament, amb les hipèrboles s'exageren situacions. La ingenuïtat del protagonista del conte de *La importància de la higiene bucodental* és sotmesa a una amplificació exagerada: «Vol que es posi malalta [ella, la seua nòvia] només per poder cuidar-la, Si un dels dos membres de la parella s'ha de quedar postrat en coma al llit, sisplau que sigui ella. Perquè ell sempre l'estimarà, fins i tot postrada en coma al llit»²⁰.

*La interpretació dels somnis*²¹, clara paròdia de la psicoanàlisi freudiana, critica el pensament col·lectiu comú benintencionat de buscar el diàleg continu en el món de la parella però portat a l'extrem: la recerca d'aquest diàleg que es vol constructiu es transforma en resultats malaltissos, neuròtics, de paranoia. Així doncs, el bibliotecari Plàcid, sabent que «el nòvio es pot passar una hora donant voltes al mateix sense defallir»²², a fi d'evitar un nou diàleg, que desemboca sempre en una baralla, comença a tenir pensaments exagerats i, d'entre totes les possibilitats que li passen pel cap, arriba a conjeturar que la millor és: «que un cambrer tingui un atac de cor. Mentre que l'ajuden, li busquen la capseta de la pastilla, li fan la respiració artificial, truquen a la Guia Gai per demanar una ambulància [...]»²³. L'altra opció que se li acut també és força macabre: que entri «un homòfob al bar, els

¹⁹ E. MOLINER, *T'estimo si he begut*, cit. p. 157.

²⁰ E. MOLINER, *T'estimo si he begut*, cit. p. 155.

²¹ E. MOLINER, *T'estimo si he begut*, cit. pp. 57-66.

²² E. MOLINER, *T'estimo si he begut*, cit. p. 64.

²³ E. MOLINER, *T'estimo si he begut*, cit. p. 61.

tracta a tots dos de pervertits, els fa estirar a terra i [...] els roba, els insulta i els apallissa»²⁴. Les hipòtesis per evitar la baralla acaben sent més catastròfiques que la mateixa disputa en si.

Més exemples d'ironia verbal els trobem vehiculats a través de la paradoxa, figura basada en el mecanisme d'antítesi, caracteritzada per la unió o relació d'idees o conceptes antagònics. La trobem en exemples com: «D'ell m'agrada tot. Que sigui escriptor, el seu accent xava, el to de veu avorrit que gasta quan fa les classes [...] o que tingui panxa –això, sobretot, em torna boja»²⁵. També destaquen, entre d'altres: el pensament de la senyora Salat, a *La invenció de l'aspirina*. La protagonista, avorrida del seu marit, comença a tenir fantasies extramatrimonials amb altres homes fins al punt que sembla que s'esdevé realitat. Així, va canviant de parella i de vida constantment, però no troba la felicitat. És paradoxal la «buidor» de «pensar que, fins al dia que es mori, qualsevol home podrà ser al seu abast»²⁶.

3. Conclusions

La literatura d'Empar Moliner té la ironia com a tret distintiu i seria convenient, per a les pròximes anàlisis, catalogar també les ironies de situació. Perquè la ironia és l'opció triada com a mitjà de crítica pungent de la ingenuïtat que sovint envaeix la societat actual, de la qual l'autora forma part com a veu més o menys crítica, atesa la seva presència mediàtica significativa a la televisió, la ràdio i els diaris catalans. Per això esdevé una tècnica, un estil d'escriptura, per vehicular un missatge contundent, unes acusacions fins i tot atroces en algun moment, amb l'objectiu de crear en el lector una reacció inquietant i pertorbadora, perquè així pugui recuperar la consciència crítica absorbida pels mitjans de comunicació i el món virtual.

²⁴ E. MOLINER, *T'estimo si he begut*, cit., p. 61.

²⁵ E. MOLINER, *T'estimo si he begut*, cit., p. 37. Al conte *La gran muralla* (pp. 37-56): idealització del professor de crítica de teatre que, una vegada la narradora ha aconseguit lligar-se'l, li agafa mania i li fa fins i tot «tírria» (p. 56).

²⁶ E. MOLINER, *T'estimo si he begut*, cit. p. 18.